

Lokal Historisk Forening for Follase Egnen



Forår 2020



Asserholm-dæmningen i Tempelkrog Nord. Læs historien om landvindingsprojektet i 1950'erne og genopretningen af området i 2010'erne inde i bladet. Foto: Michael Johansen / Ejlf Rude Jensen, 2019.

'Enhver fremtidig udtørring af Tempelkrogen var udelukket'

I mange århundreder er der iværksat jordforbedrings- og landvindingsprojekter. Moser er drænet, søer tørlagt, heder opdyrket og vige inddæmmed. I midten af 1700-tallet var der godsejere, som så det som en religiøs pligt at tilfredsstille Guds behov for at se 'nyttigt arbejde her på jorden'.¹ Senere i 1800-tallet foregik landvinding snarere i spekulationsøjemed.² Den store inddæmningsepoke begyndte i 1830 og varede til ca. 1890. Herefter fokuserede man på afvanding af våde og tørlagte områder.

De første jordforbedringslove (1921 - 1932) var af social karakter, idet de gav enkeltpersoner mulighed for at få statslån til forbedring af deres jorder. Med loven af 1933 blev der åbnet for støtte til fællesprojekter.

Landvindingsloven af 1941- beskæftigelse og mad til folket

Den 10. oktober 1940 fremlagde Landbrugsministeriets bygge- og landvindingsudvalg forslag til lov om landvinding.³ Forslaget var udarbejdet efter anmodning af regeringens beskæftigelsesudvalg som et led i en serie forslag for at tilvejebringe beskæftigelse. Lovforslaget omhandlede landvinding, afvanding og beskyttelse af lave arealer, og det er værd at bemærke, at ordningen var en tidsbegrænset kriseforanstaltning for at fremme beskæftigelsen og øge produktion⁴ og derved undgå en truende fødevareknaphed, som man mente måtte følge med den tyske besættelse.⁵

Elverdamsdalen og Tempelkrogen

Elverdamsdalen og Tempelkrogen blev dannet i slutningen af Weich-

¹ 1570, Johan Friis på Borreby; 1690, Knud Thott på Gavnbø; 1765, Niels Juul på Tåsinge; 1781, Joachim Godske Moltke, på Einsiedelsborg. Tørlægning af Søborg Sø startede i 1740.

² Aktieselskabet til Lammefjordens Tørlægning stiftedes 23. januar 1873 i Hamborg – på tysk og med tysksprogede statutter. Tyske investorer tegnede sig for 340 anparter.

³ Landbrugsminister Kristen Bording: "Vi er i nærheden af fødevaremangel, og vi må sætte vor lid til den danske jords ydeevne."

⁴ Lov om landvinding § 1: Til fremme af produktionen af korn og foder m.v. og til igangsættelse af formålstjenligt arbejde til imødegåelse af arbejdsløsheden

⁵ Loven blev først ophævet 30 år senere.



Kort over Tempelkrogen.

sel-istiden (den sidste istid). Smeltvandstrømmene fra dødisen frosede mod nord gennem en fordybning i landskabet og udgravede Elverdamsdalen. Der samlede sig en stor ferskvandssø uden udløb til havet. Orø var landfast. For ca. 7.000 år siden var havniveauet steget kraftigt, og i den sydlige del af hvad der skulle blive Isefjorden stod vandet 3 meter højere end nu. Dalbunden blev dækket af havet og der blev aflejret sand, som dannede den flade dalbund nord for Aastrup. På kort fra de nyeste undersøgelser af havstigninger mellem 6000 og 5000 f.Kr. ses Tempelkrogen og Holbæk Fjord. Isefjorden er åben til Kattegat, og

Roskilde Fjord, Lammefjorden og Sidinge Fjord har stort set taget den form, vi kender nu.⁶

Historisk tid

Selve Elverdamsåen og dermed dalen har i historisk tid undergået flere indgreb fra menneskehånd. Dalsidens mange kilder sikrede rigelig vandtilførsel til flere møller året rundt, men for at få vandet der, hvor man ville bruge det, blev der allerede i Middelalderen gravet og anlagt møllerrender, og man gik sågar over åen for

⁶ Peter Moe Astrup: *Sea-Level Change in Mesolithic southern Scandinavia, Jutland Archaeological Society, 2019.*



Amtsvejpligtstenen fra 1791 ved Elverdamsmøllen. Foto: Ejlf Rude Jensen.

at hente vand til Elverdamsmøllen. Selve åen rørte man imidlertid ikke meget ved. Den var herreds- og amtsskel. På et kort fra 1823 har åen fortsat sit naturlige forløb gennem engene hen til Tempelkrogen. På kort fra 1859 er den udrettet langs Aastrups Dyrehave og op til landevejen. I 1894 er dalbunden gennemskåret af drænggrøfter, men åen løber stadigvæk i midten af dalbunden. Engene blev brugt til græsning og høslet. Selve Tempelkrogen blev brugt til fiskeri og jagt, herunder jagt på marsvin, som fortsatte til langt hen i 1900-tallet.

Passagen⁷

Dalen har været ekstremt fugtig, og passagen ad snoede spor ned mod åen var farlig. Der er på øst-siden af dalen flere spor af hulveje, som man efterhånden har måttet opgive. I Kragemosen er der fundet spor af en række pæle og noget brolægning.⁸ Indtil landevejens etablering og Kragebroens opførelse i 1791 var der en træbro. I 1735 skrev Elverdamsmøl-

⁷ Af et kort fra 1806 fremgår det, at der var en bom ved Elverdamsmøllen.

⁸ Desværre udateret.

lens kromand til rentekammeret, at han vedligeholdte broen over den svulmende å, og han bemærkede: *'at de vejfarende kunne gå hen og krepere, hvis der ikke var en kro på stedet.'* Kort og godt, han ønskede at slippe for de afgifter, der skulle betales for krovirksomhed. Vejen var alfarvej og skulle vedligeholdes af herredets folk, dvs. bønderne. Den gamle vejpligtsten kan endnu ses ved amtsskellet. Efter broen fortsatte vejen oprindeligt ikke direkte vest mod Holbæk, men syd om de våde enge på tør jord via Marup og ad den gamle Skovvej med en stikvej mod Holbæk ved Tveje Merløse. Da den direkte vej blev anlagt, var det et al-

vorligt irritationsmoment for skatteopkræverne, at de lokale foretrak Skovvejen, hvor de var fri for at betale bompenge og som var bedre vedligeholdt. I 1938 blev hårnålesvingene fra Skomagerkrogen og ned til Kragebro rettet ud og der blev bygget en flere meter høj vejdæmning fra Broskovhus ned til møllen.⁹ Vejen mod Frederikssund, som tidligere gik øst om møllen, blev omlagt til den nuværende tracé. Trafikforholdene blev derved forbedrede, men anlægget var et alvorligt indgreb i landskabet.

⁹ Også det var et beskæftigelsesfremmende projekt.



Slusen ved Asserholm-dæmningen. Foto: Michael Johansen / Ejlf Rude Jensen, 2019.

Landvindings sagen Elverdamså og Tempelkrog

Allerede i 1800-tallet drøftede man planer om en fast forbindelse ved Munkholm for at undgå omvejen udenom Tempelkrogen. Man ønskede en lettere trafikforbindelse mellem Roskilde og Holbæk. Forslag om en dæmning stødte imidlertid på modstand. Naturvenner protesterede fra første færd inderligt mod en sådan forringelse af Dejligheden og de landskabelige værdier, som i 1879 blev besunget af Henrik Pontoppidan.¹⁰ I 1937 gik man i gang med et broprojekt, men den bløde undergrund skabte problemer og entreprenøren måtte opgive. Landvindingsloven af 1941 åbnede nye muligheder, og lodsejere ved Tempelkrogen genfremsatte et forslag om en dæmning med sluse. Al planlægning gik imidlertid i stå på grund af krigstidens rationering af byggematerialer. Broprojektet som trafikforanstaltning var dog ikke skrinlagt, og Munkholmbroen blev indviet i 1952.

Kort tid efter broens indvielse kom landvindingsprojektet igen på dagsordenen. Flere lodsejere ønskede et stort projekt som det, der var fremsat i fyrrerne og som indelbar inddæmning af 65 ha af fjorden – helst så langt ud som muligt for

at nå fast bund til dæmningen. Naturfredningsforeningen protesterede og greven på Eriksholm, Kai Ahlefeldt-Laurvig, henviste til den kompromisaftale om en bro, som han havde indgået med Stauning. I den forbindelse havde han personligt stillet som betingelse for sin accept af broprojektet, at *'enhver fremtidig udtørring af Tempelkrogen var udelukket'*. Hensynet til de landskabelige værdier har tilsyneladende vejet tungt, og Landvindingsudvalget vurderede, at et 'lille projekt' med inddæmning af ca. 10 ha ville være tilstrækkeligt til at give det ønskede resultat: bedre afvanding af Elverdamsengene. Ikke alle var begejstrede for projektet. *'Det kan da ikke være mit problem, at Anna Svane¹¹ ikke kan komme af med sit vand!'* var én af reaktionerne.

Med 'Skrivelse af 26. juli 1955 til lodsejerudvalget¹² vedrørende afvandingen af Elverdamsengene mv.' godkendte Landbrugsmministeriet **Landvindings sagen Elverdamså og Tempelkrog**. De tekniske anlæg omfattede et jorddige, et pumpeanlæg, en østre landkanal med sluse, en vestre landkanal og afvandingskanaler. Elverdamsåen og Amtsskelrenden blev omlagt og rettet ud. Marup-

¹⁰ Henrik Pontoppidan: brev til vennen Johan Rohde om et ophold på Langtved Fægekro.

¹¹ Anna Svane ejede Ådalegården.

¹² Formand for lodsejerudvalget var gård ejer Frederik Hansen, Marup.

grøften blev rørlagt. Den lille Truelsbæk blev ført ud i vestre landkanal. I henhold til landvindingsloven ydede Landvindingsudvalget/staten et tilskud på 2/3 del af de samlede anlægsudgifter. Arbejdet blev påbegyndt i efteråret 1956 og var i det væsentligste fuldført i slutningen af 1958. Det var det tredjesidste landvindingsprojekt i landvindingslovens levetid.

Landvindingslaget

I 1958 er **Asserholmdæmningen – det lille projekt** en realitet. Den sydligste del af Tempelkrogen er tørlagt og de fugtige engarealer omlægges til marker. På nær i Kragemosen og på Egenæs er enge og drængrøfterne forsvundet. Der er en afvandingskanal midt i området og en lille pumpestation på diget.

Der blev indvundet 10,95 ha i umatrikulerede arealer, som blev solgt til de tilgrænsende jordejere for 2500 kr./ha. Prisen for anlægsarbejderne var steget fortløbende med de forskellige problemer, der opstod undervejs, fra et overslag på 680.000 kr. til en samlet sum på 1.030.000 kr. Staten/Landbrugsministeriet betalte 2/3 af prisen. Ca. 316.000 kr. blev påregnet de interesserede lodsejere. Deres bidrag til anlægsudgifterne skulle betales enten kontant eller ydes som et lån af statskassen i henhold til landvindingslovens regler og bestemmelser.

Der blev oprettet et landvindingslag "Elverdamsengene og Tempelkrogen", som havde til formål 'at tilvejebringe og sikre sådanne afvandingsforhold på de interesserede arealer, at en fordelagtig landøkonomisk udnyttelse af disse som helhed muliggøres'¹³

Man kan spørge sig, om der på det tidspunkt var et reelt behov for denne landøkonomiske udnyttelse af de fugtige områder: rimeligvis for de berørte landmænd, men ikke for landet som helhed. Landbrugets øgede effektivitet sikrede på det tidspunkt tilstrækkelig med korn og fødevarer.

1970'erne - tilbage til naturen?

De første røster fra trediverne om at opgive dyrkning af marginaljorder var ikke forstummet, men havde tværtimod vundet styrke. På den anden side opmuntrede EF's landbrugsstøtte til stadig voksende overproduktion. Smørbjergene tårnede sig op og skaffede russerne billigt smør, mælkepøle gik over deres bredder, og subventionerede kornsiloer bugnede med foderkorn. Det var svært for Fællesskabet at fravige efterkrigsprincippet om, at Europa til enhver tid skulle være selvforsynende med fødevarer. Efterhånden indså man dog, at europæisk overproduktion var med til at smadre udviklingslande-

¹³ § 4 i landvindingslagets vedtægt.

nes fødevareproduktion, og at den fælles landbrugspolitik måtte omlægges.

Braklægningsordningen var et første skridt. Næste skridt var støtte til skovrejsning og naturgenopretning, som havde et dobbelt sigte: at tage marginaljorder ud af driften og at afbøde de skadelige konsekvenser af landvindingsprojekter, navnlig udledning af fosfor og kvælstoffer i fjordene med bundvending og fiskedød til følge. Genopretning af Tempelkrogen kom på dagsordenen af hensyn til Isefjordens tilstand. Under miljøminister Connie Hedegaard blev der udarbejdet to delprojekter: Tempelkrog Syd og Tempelkrog Nord.

I mellemtiden havde man, så at sige på gyngende grund, anlagt Kalundborgmotorvejen¹⁴ tværs gennem det tørlagte område, og den kom til at danne skellet mellem de to projektområder.

Tempelkrog Syd

De tekniske forundersøgelser til delprojekt Syd blev indledt i maj 2008, men først efter flere år blev projektet afsluttet i september 2017. Området var meget intensivt udnyttet, og ikke alle lodsejere var

¹⁴ Forlængelsen af Holbækmotorvejen - Langerød/Tuse Nord, åbnet den 26. september 2008.



Tempelkrog Syd set hen over motorvejen. Foto: Michael Johansen / Ejilif Rude Jensen, 2019.

positivt indstillet. På den anden side var alle enige om, at vedligeholdelse af dræn og afvandringsgrøfter, og selve Asserholmdæmningen krævede mange midler og meget arbejde.

Erstatning pr. ha. blev i 2008 anslået til ca. 160.000 kr. Der blev stillet krav om ca. 40 ha. kompensationsjord. Den samlede lodsejerkreds blev i 2008 sat til 11. Arealerne i og omkring Kragemosen, som er beskyttet efter Naturbeskyttelseslovens § 3, blev udeladt af beregningerne. Tempelkrog Syd blev finansieret via Den Særlige Vand- og Naturindsats, også kaldet miljømiliarden, som byggede på en politisk aftale mellem Venstre, Det Konserva-

tive Folkeparti og Dansk Folkeparti af 3. november 2006. Budgettet i 2010: 16,3 mio. kr.; den samlede omkostning for etablering af projektet blev ca. 20 mio. kr. Naturstyrelsen Vestsjælland var bygherre.

Vådområdet blev skabt ved at genslynge Elverdamsåen og Amtsskelrenden i midten af ådalen og åen blev derved forlænget med ca. 1 km. Dræn mm, der sikrede projektområdets afvanding ved pumpning, blev fjernet og pumpningen af området ophørte. Resultatet blev 27 ha. tør eng, 16 ha. våd eng og 29 ha. sump/vandmættet jord. Tempelkrog Syd er nu privatejet, og der er ingen adgang til området.



Det nye snoede åforløb. Foto: Michael Johansen / Ejlf Rude Jensen, 2019.

Tempelkrog Nord

Med Tempelkrog Nord gik det der- efter hurtigt, men det blev gen- nemført på lidt anderledes vilkår. Projekt Nord blev finansieret såle- des, at EU betalte 75 % af anlægs- omkostningerne, og resten blev fordelt over statskassen og de to kommuner, Holbæk og Lejre.

Arbejdet kom i gang i 2018. Det øverste lag muldjord, der havde dannet sig efter flere års intensiv dyrkning, blev fjernet. Overskuds- jord blev brugt til at tilkaste dele af Østre landkanal. Truelsbæk fik et nyt slynget forløb nord for mo- torvejsdæmningen og blev igen til- sluttet Elverdamsåen. Pumpeka- nalen blev kastet til og pumpen på Asserholmdæmningen stoppet. Den 16. november 2018 blev det nye slyngede åløb åbnet og fiske- ne fra de gamle lukkede åløb blev flyttet. Desuden blev der etableret nye gydepladser i de nye åløb.¹⁵ I august 2019 blev området officielt indviet af Lejres borgmester, Car- sten Rasmussen, og Holbæks vi- ceborgmester, John Harpøth.

Landbrugsstyrelsen opkøbte jorden for 10,876 mio. og står derved i øje- blikket som ejer af området, men det er fast procedure, at sådanne pro- jektområder sælges efter afslutnin- gen. Området er nu udbudt til salg. Der skal lyses en række deklaratio-

ner på området, som vil lægge kraf- tige begrænsninger på dets anven- delse, og de to kommuner ønsker at sikre, at offentligheden stadigvæk har fri adgang til stierne. Danmarks Naturfredningsforening har indledt en fredningssag.

Formål og resultat

Det må understreges, at formålet med disse to projekter var at be- grænse kvælstofudledningen i Ise- fjorden. Men der er skabt et områ- de med tørre og våde enge og lav- vandede søer, som er ved at ud- vikle sig til et vigtigt yngle- og ra- steområde for fuglelivet.¹⁶ Samtidig står Asserholmdæm- ningen tilbage som et monument over landvindingspolitikken fra 1900-tallet. Den kan ikke fjernes, men skal vedligeholdes som be- skyttelse for motorvejen i tilfælde af ekstremt højvande.

Litteratur:

- **Hansen, Kjeld:**
Det tabte land, 2008
- **Fritzbøger, Bo:** *Det åbne lands kulturhistorie, 1998*
- **Stenak, Morten:**
De inddæmmede landskaber, 2005.
- *Dokumentation vedrørende 'Landvindings sagen 'Elverdamså og Tempelkrog'. (Tølløse Lokalarkiv)*

¹⁵ I samarbejde med frivillige fra bl.a. Tuse Å's Ørredssammenslutning.

¹⁶ Naturstyrelsen

Malurt, enebær, svovl og salt – kvægpest i 1700-tallet på Tølløseegnen

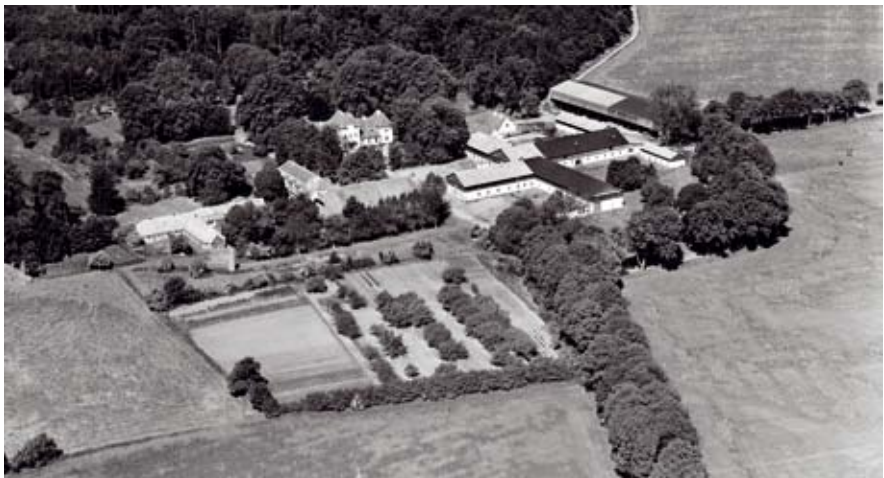
1700-tallets midler mod kvægpest

Igennem 1700-tallet indtraf der en række ulykker, som klart kommer til udtryk i godsarkiverne. Godserne og deres fæstegårde blev ramt af flere epidemier af kvægpest (pestis bovina), skab, kopper og hestesygge.

Sygdommen blev betragtet som 'Guds straf', og den kom sandsynligvis til landet i følge med de fremmede krigstropper, som medbragte kvæg og heste. Følgerne var katastrofale for landbrugsøkonomi-

en. Man var jo i høj grad afhængig af studehandelen, men de enkelte gårde var også afhængige af salg af deres overskydende smør og ost.

På Tølløsegården mistede man i 1745 250 kreaturer og hos fæstebønderne 622. Hos præsten døde 14 kreaturer og hos degnen 8. På Søgård ved Søby døde der 69 og hos fæsterne 14. Den tids fæstere havde små kvæghold. I alt tog kvægdøden ca. 1000 stk. kvæg for Tølløse alene. På Aastrup døde der 99 kreaturer, mens antallet



Bonderupgård: hovedbygning og avlsgård. Sylvest-Jensen Luftfoto / Det Kongelige Bibliotek, 1940'erne.

af døde dyr på fæstegårdene ikke er angivet. Det ender med, at Aastrup går fallit, og godsets ejer, Jørgen Seefeld, bliver i 1764 nødt til at sælge det til Mogens Friis til Friisenborg, som efter kun fem dage videresælger det til Peder Lauridsen Scavenius, som satte sig for at bringe godset på benene igen. Jørgen Seefeld og Karen Sehested endte i fattigdom.

Kroppene fra de døde dyr skulle bortskaffes, og hvad man gjorde på Aastrup og Tølløsegaard vides ikke. På Bonderup valgte man den hurtigste vej og smed dem i voldgraven. At smittefaren derved fortsatte, vidste man ikke noget om, men efter kort tid blev stanken fra de rådne kroppe uuholdelig. Så besluttede man at kaste voldgraven til. Det var i hoveriets dage, så bønderne blev sat til at hente jord ikke så langt fra hovedbygningen. Derved opstod de to store damme, som stadigvæk kan ses. Sagn eller sandt? Det er ikke til at vide.¹⁷

Man greb til de nu i vore øjne mest mærkværdige midler. I 1713 under et udbrud af kvægpest i Møgeltønder blev alt ild i byen slukket, hvorefter man 'savede ild af et hamptov i et egetræ'.¹⁸ Alle kvinder med deres ildpotter blev jaget ud

på marken, og med den nye – underforstået rene - ild gjorde man røg, som kvæget blev drevet igenem. Også døre og led, som kvæget skulle passere, blev 'renset'. Metoden blev også anvendt andre steder i landet.

I perioden 1745-1750 mistede Danmark næsten halvdelen af landets hornkvægsbestand. Og kvægdøden fortsatte i de efterfølgende år. De smittede dyr døde i løbet af få dage. Der fandtes ingen midler mod sygdommen, bl.a. fordi man ikke var klar over, at der var tale om direkte smitte fra syge til raske dyr, og at smitten kunne spredes gennem luften. En af grundene til, at pesten spredtes så hurtigt, var fællesgræsning, både på enge, overdrev og i fællesskove. De dyr, der overlevede, var derefter ikke ret meget værd. Teoretisk kan kvægpestvirus også overleve i foderet i flere måneder.

'Præservativ mod Qvægsyge'

I 1757 skrev amtmanden på Bornholm, J. C. Urne¹⁹ en afhandling om *Ager-Dyrkningens Behandling på Bornholm*. Skriftet indeholder mange nyttige og interessante oplysninger, bl.a. om avl og bekæmpelse af forskellige slags ukrudt og et væld af datidens plantnavne. Det blev desværre liggende i hans

¹⁷ Holbæk Amts Venstreblad, den 8.11.77.

¹⁸ At save ild: en metode anvendt i folke-medicinen.

¹⁹ Johan Christian Urne – 1705-1787.

skrivebordsskuffe.²⁰ I 1763 supplerede han afhandlingen med et tillæg: *Præservativ mod Qvægsyge*, som vidner om datidens magtesløshed over for kvægpesten, når Guds Ord og den kloge kone viste sig at være virkningsløse. I samarbejde med apotekeren i Rønne udarbejdede han en række forholdsregler, som reelt også var virkningsløse.

I 1762 foretog man de første indpodningsforsøg²¹, men bønderne var mildest talt skeptiske, navnlig da der blev ved med at komme

sygdomsudbrud, og det inokulerede kvæg²² i flere tilfælde alligevel kreperede, muligvis på grund af manglende hygiejne.

J. C. Urne anbefaler som forebyggelse at give kvæget en blanding af *malurt, enebær, svogel (svovl) og salt*. En anden mulighed er en ristet eller stegt sild (vi er vel på Bornholm!) dyppet i tjære. Han har også en opskrift, hvor koens tunge og tænder vaskes med urin eller saltlage.

Er sygdommen alligevel brudt ud på trods af disse forholdsregler, skal man samle *'Pis udi et Trækar deraf noget Varmt gjort og med en derudi dyppet Havre-Halms Viske,*

²⁰ Ager-Dyrkningens Behandling på Bornholm: Udvalg for Folkemaals Publicationer, Serie B, nr. 6 .

²¹ De første forsøg blev gjort i England i 1744.

²² Raske dyr, der havde fået indpodet materie.



Mand med et koppel køer ved Merløse Mølle. Datering: 1915.

hver 8de Dag vaske og gnie Qvæget dygtigt.'

Han stoler meget på virkningen af 'Lidet Pis', uden at komme nærmere ind på dets herkomst. Skal det være bondens eget? Brændevin kunne også have en god virkning – igen nok snarere på bondens humør end på koens tilstand. Da kvægpesten dukkede op igen i 1765 efter en del års pause, forsøgte man at forhindre smittespredning ved at isolere Øster Stillinge, den ramte sjællandske landsby fra omverdenen ved hjælp af udstationerede soldater. Isolationen gjaldt både mennesker og dyr. Dyrene blev slået ned og kullet ned på stedet.

Også andre husdyr blev hjem søgt af sygdomme, navnlig i 1760'erne. På Aastrup døde 429 får. Der hærgede skab og kopper, og situationen var i 1764 så alvorlig, at der var mangel på uld til vadmæl og strømper til bondestanden. Hestene døde i forbindelse med misvækst, sult og af skab. Udgangsø²³, som gik ude hele året, måtte søge deres føde i hestehaven og sultede ofte. Det var ikke sjældent, at der lå døde dyr i vejkanterne. I henhold til Kvarmløse Byskrå²⁴ af 1624 skulle den, *der kaster dødt kvæg*

på gaden og ikke fjerner det, bøde 2 skilling til byen.

Om geder er der ingen oplysninger. Geden var fattigmandens ko og kunne overleve på meget lidt føde. En gedebuk var almindelig i mange stalde op i 1900-tallet. Den stank værre end en ulykke, men blev holdt for at forhindre kalvekastning i kvægbesætningen. Om det virker, skal vi ikke udtale os om.²⁵

De første dyrlæger

Det var Struensee, som i forbindelse med de nye udbrud af kvægpest udvirkede, at Collegium medicum²⁶ fik til opgave at udpege tre dygtige lægestuderende, som i 1762 blev sendt til den nyoprettede veterinærskole i Lyon i Frankrig. Indtil da var behandling af dyr overladt til beslagsmedene, som brugte de almindelige hestekure, og foretog åreladning og kupering. Desuden var der omrejsende heste- og svineskærere. Og så var der de kloge mænd og koner.

Efter tre års studium vendte disse unge mænd tilbage, nok med ny viden om kvægsygdomme, men helbredelseskurene var fortsat på et eksperimentalt plan. En

²³ Heste, der ikke kommer på stald om vinteren.

²⁴ Byskrå: regler for en landsby vedr. bl.a. jordfællesskabet.

²⁵ Oplysning fra Aksel Sejer Jensen.

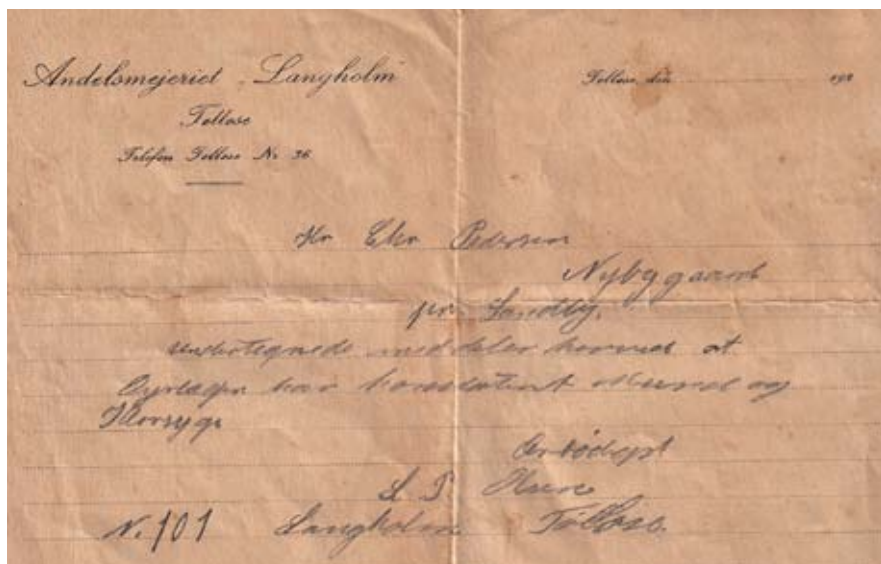
²⁶ Collegium medicum stiftedes i 1740, bl.a. for at imødegå 'misbrug og al fusk' med medicin.

af de studerende, P.C. Abildgård,²⁷ rejste efter sin hjemkomst rundt på Sjælland og fik gennemført, at smittet kvæg blev slået ned og begravet på stedet hurtigst muligt, ligesom transport af kvæg og huder fra smittede områder blev forhindret. Han fortsatte imidlertid også sin løbebane som læge i København. I 1773 oprettede han efter opfordring og på egen bekostning Veterinærskolen på Christianshavn. Abildgård forelæste navnlig for de kongelige kur- og beslagssmede og militære beridere. Under hans ledelse foretog man på Lan-

geland under kvægpesten i 1778-89 indpodningsforsøg, men som bønderne sagde: 'Kvæget krepere-de alligevel'. Ved udskiftning og udflytning i forbindelse med landbo-reformen ændrede forholdene sig. Dyrkning af græsmarksafgrøder var nok en af de afgørende omlægninger af landbrugsdriften. Der var nu mere næringsrigt foder til rådhed, og fællesgræsning på overdrev og i skove kunne opgives. Siden 1814 har Danmark været fri for kvægpest, men i resten af verden blev den ved med at dukke op.²⁸

²⁷ Peter Christian Abildgaard, dyrlæge, dr. med. 1740-1801.

²⁸ Først i 1990'erne blev der udviklet en vaccine i forbindelse med et kvægpestudbrud i Sydafrika.



Skrivelsen fra Andelsmejeriet Langholm.

Landmandens mareridt

Det var imidlertid ikke gjort med at udrydde kvægpesten. Andre kvægsygdomme hærgede, navnlig mund- og klovsyge, som der heller ikke fandtes et middel imod. Også i dette tilfælde bekæmpede man epidemien med isolering, nedslagning, og nedgravning eller destruering. Det varede helt til 1938, før der blev fremstillet vaccine mod mund- og klovsyge. Det skete på øen Lindholm i Stege Bugt. Mund- og klovsygen fra 1938-39 var det største udbrud i Danmarks historie. Der blev foretaget mælkekontrol på mejerierne, og derved kunne smitten rimeligt hurtigt indkredses. Andelsmejeriet Langholm i Tølløse udsendte en kort besked om mund- og klovsyge til Kr. Petersen, Nybygaard, pr. Sandby, uden nærmere forklaring. Det var nok heller ikke nødvendigt. Kr. Petersen har godt vidst, hvad der ventede ham. En overgang blev der rapporteret op mod 1000 tilfælde om dagen, og i alt 200.000 kreaturer blev ramt. Fra 1940-1970 blev der regelmæssigt vaccineret mod sygdommen. Det vil sige, at man vaccinerede i en vis radius fra den smittede gård. På Bornholm kom der et udbrud i 1945. Smitten kom fra kød, som de russiske tropper havde medbragt fra Ukraine. Først i 1960'erne kunne forskerne med sikkerhed fastslå, at smitten blev spredt gennem luften. Ud-

bruddet på Fyn i 1982 kom med vinden fra DDR.

En dyrlæge skal veje sine ord. I 1951 under den store mund- og klovsyge epidemi havde dyrlæge Skjøtt fra Nyby to gange været på den samme gård. Han skulle kontrollere om landmanden havde desinficeret stalden, som det var påbudt. Ved det tredje besøg var manden og konen kun nået halvvejs med arbejdet og lidt ironisk bemærkede dyrlægen, at den bedste måde at desinficere den gamle forfaldne stald nok var at sætte en tændstik til den. Dagen efter hørte han, at gården var brændt. Politiet havde taget manden i forhør, men måtte lade ham gå. Det gav dyrlægen, som han selv fortalte det mange år efter, en meget underlig fornemmelse.

Dyrlægeuddannelsen sættes i system

I 1792 blev der udstedt et kongeligt reskript²⁹, der pålagde amtmændene på amtets regning at udsende husmandssønner, der var uddannet som smede, til veterinærskolen i København. Når de var færdiguddannet, skulle de vende tilbage til amtet og praktisere der, og de blev grundstammen til 1800-tallets dyrlægestand. Det er ikke så mærkeligt, at man kobledede dyrlægefa-

²⁹ Reskript er stort set ensbetydende med lov.



Ugerløse Smedje, malet af Aage Frederiksen. Det var smeden, der tilbage i tiden tog sig af sygdom hos dyrene.

get på en uddannelse som smed. Det var ikke de mindre husdyr, men først og fremmest heste, der skulle helbredes. Heste var det afgørende transportmiddel, ikke mindst til krigstjeneste. Hestesyn skulle derfor foretages af en eksamineret dyrlæge, som skulle indberette til herredsfogeden.

I henhold til en forordning af 1806 skulle samtlige dyrlæger overvåge hestene i deres distrikt og omgående melde sygdom til politiet. Amtmanden havde til opgave at sikre, at der var én eller flere dyrlæger til stede på markederne. Vederlaget var 1 rigsdaler pr. dag + rejseomkostninger.

Abildgårds efterfølger som leder af Veterinærskolen var Erik Nissen Viborg (1759-1822), som navnlig forskede i svinets sygdomme. For oplysninger om behandling af svin måtte han ty til natmænd, skarprette, hyrder, svineskærere og slagtere. Hans forskning blev offentliggjort i mange artikler i bl.a. Veterinær Selskabets Skrifter til gavn for både kommende dyrlæger og landmændene.

I 1858 grundlagde man Den Kgl. Veterinær- og Landbohøjskole, som afløste Abildgårds Kgl. Veterinærskole. Uddannelsen tog tre år, og i pensum indgik bl.a. botanik og operationer, men også smede-

arbejde. Undervisning i smedning af sko ophørte først i 1895.³⁰ Uddrag af dyrlægeeden: '.... Jeg lover og sværger at ieg med ald mulig Flid skal bestræbe for at helbrede de syge Kreatur til hvis Hjælp ieg kaldes – at ieg naar det overdrages mig at holde Synsforretninger over Syge eller formedelst smitsom Sygdom dræbte Kreaturer saa nøjagtigt som mulig skal angive saavel Sygdoms Tilfældene hos det levende og alle de Merker som kunne le-

de til Kundskab om de dræbte og obducerede Kreaturers Tilstand medens de var i Live'³¹

Kilde:

- **Bo Fritzboer**, *Det åbne lands kulturhistorie*, DSR Forlag 1998.
- **Anders Villadsen**, *Dyrlæge i en svunden tid*. Artikel i *Veterinær Historisk Tidsskrift*, 2015.
- *Daglig liv i Danmark*, Bd. 3.
- **Gert Espersen**, *Danske Dyrlægeinstrumenter gennem 200 år. 1773-1973*.

³⁰ Gert Espersen: *Danske dyrlægeinstrumenter gennem 200 år*. Veterinærmedicinsk Museum, 1981.

³¹ Aflagt af Peder Johansen Ramsing i 1803.



Dyrlæge Kristen Boers, Ugerløse, i færd med at operere en hest. Hustruen Helga Boers assisterer sammen med lokale mænd. Datering: 1909.

Dyrlæger i de gamle sogne

Arkivet har kun begrænsede oplysninger om dyrlægerne på Tølløse-egnen. Skulle nogen ligge inde med flere oplysninger, hører vi gerne fra jer!

At være praktiserende dyrlæge på landet var et hårdt liv, hvor man ofte skulle ud i nattens mulm og mørke og arbejde i dårligt oplyste stalde. Flere dyrlæger valgte derfor med tiden som en slags retrætestilling at søge ind som kontrol-dyrlæge under Sundhedskommissionen.

Ugerløse: ³²

Smed Poul Christensen har rimeligvis fungeret som dyrlæge, men det er tvivlsomt, om han var eksamineret.

Fra 1879-1887 praktiserede *Hans Hansen*, eksamineret i 1878. Han var senere gårdejer i Nymølle - Hedehusene.

Han blev efterfulgt af nordmanden *Johan Arntz Furuholmen*, som praktiserede fra 1887 til 1897. Senere blev han amtsdyrlæge i Arendal og Laurvik.

Dyrlæge Peter Petersen Dolmer fra Voldby ved Grenaa. Han praktiserede i Ugerløse fra 1897 til 1904.



Dyrlæge Dolmer med sin familie. Udateret.

Hans livsforløb er et eksempel på, at dyrlæger tidligere flyttede rundt. Han havde praksis i Grenå og Ulfborg, og efter tiden i Ugerløse i Græsted, Rønde og Eskildstrup på Falster. Han var landbrugskandidat og fra 1909-1911 var han forstander på Asserbølgård.³³ Fra 1922 boede han i Håsløv. Han praktiserede i Ugerløse fra 1897 til 1904. Det var skik at tage efternavn efter den by man kom

³² Fra Kristen Boers oversigt over dyrlæger.

³³ Asserbølgård har bl.a. været en slags straffeanstalt, hvor de indsatte dyrkede jorden.

fra Dolmer er en mindre by NV for Grenå. Dolmer byggede dyrlægeboligen på Kristen Boersvej 3. Han døde i 1931 og blev begravet på Haslev kirkegård. Hans kone Hanne, f. Andersen døde i 1936.

Dolmer blev afløst af dyrlæge *Kristen Nielsen Boers* (1904-1916), som stammede fra Domkirkegården i Ugerløse og var født i 1879. Efter 1916 praktiserede han i Koldby (Thy), i Neksø og i Hvalsø. Fra 1931 boede han i Sorø. På billedet kan man se Kristen Boers klar til at ride sin runde. Hans kone, Helga står i døråbningen. Hesten hed Ku-Ku, og Boers havde overtaget den efter nordmanden Johan Arntz. Den var en forhenværende

cirkushest, og den gik ned i knæ, når Helga skulle lægge seletøj og bidsel på.

Boers var meget interesseret i egnshistorie og skrev en fortsat læseværdig bog: *Af Ugerløse Sogns Historie*. Han tilbragte mange timer på Rigsarkivet.

Dyrlæge *Niels Juul* (1916-1933) kom fra Magtenbølle på Fyn. Han blev senere landmand i England, og til sidst vendte han tilbage til Fyn, hvor han blev gårdejer.

Dyrlæge *N. Aage Hansen* (1933-1952).

Dyrlæge *Christoffersen*. Herefter sælges huset på Kristen Boersvej 3 og bruges ikke længere som dyrlægebolig.



Dyrlæge Kristen Boers med hest og vogn foran dyrlægeboligen i Ugerløse. På trappestenen hustruen Helga. Datering: 1905.



Dyrlæge Kristen Boers med hustruen Helga og børnene Hedda og Vang. Datering: 1918.

St. Merløse:

Dyrlæge *G. E. Bergstrøm*,
Holbækvej 22.

Algestrup:

Dyrlæge *Th. Larsen* (1864-1880).
Dyrlæge *H. C. Jensen* (1880-1920).
Dyrlæge *Jens Rasmussen Brinth*
(1920-1954). Født 1892-død 1958.

Nyby:

Dyrlæge *Carl Skjøtt* (1941-1954 i
kompagniskab med Brinth).
I 1958 flyttede Carl Skjøtt praksis

fra Algestrup til Nyby (Gl. Skovvej
21), og i 1968 trak han sig helt ud af
praksis og blev mælkekontrol-
dyrlæge. Med alderen blev det svæ-
rere at blive kaldt ud om natten, og
han foretrak derfor et job med fast
arbejdstid. I 1981 gik han på pen-
sion.

Dyrlæge *Jens M. Riise* (Nybyvej
134) fra ca. 1960, først som assi-
stent til Carl Skjøtt. I 1968 overtog
han praksis, som han har drevet
indtil for få år siden.

En delvis historisk sti mellem Tølløse, Frihedsgården og Kr. Eskilstrup

Tølløse Skoven er en dejlig varieret skov med mange udfordringer og stier af forskellig kvalitet, heriblandt Tysinge Stien, som fører gennem Nederskoven og Tysingemose.

Tysinge Stien blev åbnet i 2005 efter en indsats fra Lokalhistorisk Forening for Tølløse Egnen, i samarbejde med Agenda 21, medlemmer af Danmarks Naturfredningsforenings lokalkomite og borgergruppen. Lokalhistorisk Forening for Tølløse Egnen markerede to startpunkter, og der blev opsat skilte ved Skovfogedhuset og ved vejen til Kr. Eskilstrup.

I sin indvielsestale berettede vores daværende formand, Vivi Lausen om indsatsen:

"Anlægget af selve trampestien er nyt, men indgangen til Nederskoven fra Frihedsgården er en gammel postvej mellem Enghavegårdene og Gl. Tølløse, som nu er genopstået som sti.

Her kørte posten tidligere med hestevogn og senere med bil. Takket være velvillighed fra de berørte lodsejere var det muligt at få denne trampesti oprettet. Efter at have fået de fornødne tilladelser fra lodsejerne, var det meningen,



Sti i Nederskoven. Foto: Anker Hansen, udateret.

at Spor³⁴ ville finansiere anlæget. De kom imidlertid selv i penge trang og opsagde aftalen med os. Derefter søgte vi Agenda 21 og fik tilsagn om økonomisk støtte, og dermed kunne vi starte med at indkøbe og fremstille tavler, grave pæle ned og sætte piktogrammer op.”

Nu er det Stigruppen i Kr. Eskilstrup, der har påtaget sig vedligeholdelsen af stien. Holbæk kommune agter til foråret at opsætte informationsskilte, som skal afløse de gamle fra 2005. Det bliver skilte i lighed med det, der står ved Hovstien. I begyndelsen af december blev der holdt et møde med deltagelse af Sussie Bonde (Stigruppen Kr. Eskilstrup), Sarah Grundtvig og Mette Spaanheden (Holbæk Kommune), Carsten Kristoffersen og Marina Wijngaard (LHFTE). Der var bred enighed om de forslag, Foreningen havde stillet til oplysningstavlens indhold. Selve ruten skal justeres lidt af hensyn til det nye eng- og skovgræsningsprojekt, som kommunen gennemfører i Dyrehaven.

Med eng- og skovgræsningsprojektet vender vi tilbage til Dyrehavens gamle status af overdrev, og det bliver spændende at følge med i områdets udvikling. Der skal i den forbindelse også udarbejdes oplysningstavler for Dyrehaven og dens



Vivi Lausen, formand for Lokalhistorisk Forening for Tølløse Egnen, holder tale ved indvielsen af Tysing Stien.

historie. Dyrehaven omfattede oprindeligt kun ca. 1/3 del af det, vi nu betegner som Dyrehaven, hvilket kan ses på de ældste matrikelkort. Den lille dyrehave blev formentlig indhegnet i forbindelse med Johan de Neergaards 'modernisering' af slottet. Derved kunne han holde styr på vildtet til spisekammeret. Resten af arealet henlå først som marker, senere som overdrev og til sidst som fredskov. Desuden er der Sporet ved Tølløse Skov, som måske nok bør om døbes til Sporet i Dyrehaven? Indholdet af disse oplysningsskilte bør samordnes, og det vil derfor være lidt, inden alle tavlerne er på plads. Vi har fra foreningens side fremsat et ønske om et samlet oversigtsskilt over de mange stier i Dyrehaven og tilslutningen til Tysing Stien.

³⁴ Spor i landskabet

Generalforsamlingen den 12. marts

Kære medlemmer

På grund af den hurtigt tiltagende spredning af coronavirus har vi været nødt til at udsætte den årlige generalforsamling til en senere dato.

Den nuværende bestyrelse fortsætter derfor som et forretningsudvalg, der tager sig af løbende sager.

Verdenssundhedsorganisationen (WHO) anslår, at epidemien først vil toppe til sommer. Vi er derfor også nødt til at aflyse mødet den 16. april.

Hvad angår udflugten til Kongskilde den 16. maj og byvandringen i Kr. Eskilstrup den 11. juni er det svært allerede nu at træffe en afgørelse. Det samme gælder Genforeningsarrangementet den 14. juni.

Bestyrelsen opfordrer derfor alle til fortløbende at tjekke de seneste oplysninger på foreningens hjemmeside eller på Facebook.

Mvh.

På bestyrelsens vegne,

Svend Aage Kejlskov Jørgensen
(fungerende formand)

Kontingent

Ægtepar: 250 kr. Enlige: 150 kr.

Kontingentet er for et helt år og kan betales ved mødeaftenerne i januar og februar. Ved kontantbetaling medbringes den tilsendte opkrævning. Der kan også indbetales på konto 4398 5397081 eller via MobilePay på 97998 inden 1. marts.

Er der medlemmer, der ønsker transport til møderne? Ring til et af bestyrelsesmedlemmerne, som vil hjælpe med samkørsel.

Medlemmer har gratis adgang til aftenarrangementerne. Kaffe med brød: 30 kr. Gæstebillet: 20 kr.

Ikke-medlemmer kan, hvis der er plads, deltage i udflugter m.v. mod forhøjet deltagerpris.

Løssalgspris på ekstra numre af medlemsbladet: 30 kr.

Foreningen fejrer Genforeningsåret

**Sted og tid: Aktivitetshuset,
Nytorv 14, 4340 Tølløse søndag
den 14. juni kl. 14.00**

I 2020 er det 100 år siden, at Sønderjylland (Nordslesvig) kom tilbage til Danmark, og det skal naturligvis fejres. Men vi må ikke glemme, at der kom to mindretal ud af det, nemlig "Det danske mindretal i Sydslesvig" og "Det tyske mindretal i Nordslesvig".

I foredraget vil *Mogens Larsen* fortælle om Genforeningen i 1920 og de to mindretal i dag – med hovedvægt på Sydslesvigs danske mindretal.

Efter dette foredrag vil *Lone Fasmø* kort introducere tilhørerne til

Det Sønderjyske Kaffebord – og så er der servering af Sønderjysk Kaffebord.

Arrangementet afholdes i samarbejde med Lokal Historisk Forening Jernløse i Aktivitetshuset Tølløse. Der betales kr. 25,- for kaffe og kage.

Tilmelding til dette arrangement er nødvendigt, da vi ikke vil risikere at løbe tør for "Goderåd" eller "Kys og klap".

Tilmelding til Marina Wijngaard tlf. 59185841 eller mail: eho@olsen.mail.dk

Til bagelystne frivillige: Vi hører gerne fra jer!



Tømrer Jens Nielsen, Kyringe, ved sin egen mindesten for Genforeningen i 1920. Sten og inskription havde han selv udformet, og den var rejst i hans have.

Arrangementer 2020 / 2021

Alle møderne afholdes i Aktivitetshuset Nytorv 14, Tølløse.
Der er teleslynge i lokalet. (Se også www.tølløse.dk)

Lørdag den 16. maj 2020
kl. 11.00 Skælskørvej 29,
4180 Sorø: Udflugt i egne biler (evt. samkørsel) til Kongskilde Naturcenter – ny formidling ved Tystrup Sø (Vandmøllen). Mødested rasteplassen 300m før Kongskilde på venstre hånd via grusvej (blå skilte rasteplass/strand). Fra mødestedet/rasteplassen til vandmøllen er der en lille travetur på 1 km. NB! Medbring selv mad/drikke. Der er ingen begrænsning i deltagerantal. Foreningen giver en lille en til halsen på P-pladsen. Deltagerpris 20 kr./pers.- ikke medlemmer 40 kr./pers. Tilmelding senest den 10. maj 2020 til Carsten Kristoffersen tlf. 31424884 eller en af de øvrige bestyrelsesmedlemmer. Se nærmere omtale af arrangementet i foreningens blad "Efterår 2019".

Torsdag den 11. juni 2020
kl. 18.00: Byvandring i Kr. Eskilstrup.
Mødested KFUM- spejderne på Sønderstrupvej 169, 4360 Kr. Eskilstrup
Vi får en guidet rundvisning i Kr. Eskilstrup med efterfølgende spisning. Pris 125 kr./pers. – ikke medlemmer 150 kr./pers. inkl. mad og drikke. Max. antal deltagere 40 pers.
Tilmelding senest den 3. juni til Carsten Kristoffersen tlf. 31424884, eller en af de øvrige bestyrelsesmedlemmer.
Se nærmere omtale af arrangementet i foreningens blad "Efterår 2019".

Søndag den 14. juni 2020
kl. 14.00: Genforeningsarrangement
I anledning af 100-året for genforeningen arrangeres der i samarbejde med Lokalhistorisk Forening Jernløse et foredrag med efterfølgende sønderjysk kaffebord. Deltagerpris for kaffe og kage: 25 kr. Dette er et ar-

rangement, hvor der er **tilmelding** til for at deltage! Tilmelding senest den 01. juni til Marina Wijngaard pr. mail eller tlf. 59 18 58 41. Se nærmere om arrangementet inde i bladet. Begrænset antal deltagere.

**Søndag den 6. september
2020 kl. 10.00-14.00:**

Det Store Theselskab, Holbæk Museum.

**Lørdag den 12. september
2020: Busudflugt til
Frederiksværk/Krudtmuseet/
Knud Rasmussens Hus og
sejlad på Arresø med
M/S Frederikke.**

Afgang Ugerløse Kirke kl. 08.00 – St. Merløse St. kl. 08.15 – Tølløse St. kl. 08.30. Hjemkomst ca. kl. 19.00.

Efter et øjenåbner-stop før Frederiksværk får vi en guidet rundvisning på Krudtmuseet, før vi kører til Hundested og spiser en god frokost og efterfølgende besøger Knud Rasmussens Hus. Herefter kører vi igen til Frederiksværk, hvor vi har chartret M/S Frederikke i 2 timer for sejlad på Arresø, medbringende drikkevarer og snacks. Deltagerpris 600 kr./pers. – ikke medlemmer 700 kr./pers. inkl. diverse traktementer. Max. antal deltagere 50 pers. Betaling

for allerede tilmeldte senest den 1. juli 2020.

Tilmelding senest d. 2. september 2020 til Erik Lausen (tlf. 61665922) eller en af de øvrige bestyrelsesmedlemmer.

Se nærmere omtale af arrangementet i foreningens blad "Efterår 2019".

**Torsdag den 8. oktober 2020
kl. 19.30**

Foredrag om "Åmosens Historie / projekt" ved bestyrelsesformand Henning Fougth

**Torsdag den 12. november
2020 kl. 19.30**

Foredrag ved politikommissær Sten Larsen: Nyrupmænd – skyld i betlerkvindes død?

**Torsdag den 10. december
2020 kl. 19.30**

Julemøde/hygge ved sognepræst Lene Østergaard, Tølløse Kirke.

**Torsdag den 14. januar 2021
kl. 19.30**

Foredrag ved arkivleder Inge-Lis Madsen: Kaffe Karen og alle de andre – Tølløse Stationsbys historie.

Lokalhistorisk Forening for Tølløse Egnen

Formand

Svend Aage K. Jørgensen
Svalevej 1
4340 Tølløse
E-mail: svaakj@tollose.dk
Tlf. 59 16 10 19

Næstformand

Marina Wijngaard
Østergade 20
4340 Tølløse
E-mail: eho@olsen.mail.dk
Tlf. 59 18 58 41

Kasserer

Erik Lausen
Lindestien 5
4340 Tølløse
E-mail: erik@tollose.dk
Tlf. 61 66 59 22

Bestyrelsesmedlemmer

Ejgil Piil Petersen
Fasanvej 7
4370 St. Merløse
E-mail: ejgil@tollose.dk
Tlf. 57 80 15 10

Grethe Preisler

Pilevej 90
4340 Tølløse
E-mail: grethe@tollose.dk
Tlf. 59 19 47 57

Kirsten Lousdal

Stærvej 14
4350 Ugerløse
E-mail: kirsten@tollose.dk
Tlf. 21 90 40 07

Carsten Kristoffersen

Bakkedraget 14
4340 Tølløse
E-mail: carsten@tollose.dk
Tlf. 31 42 48 84

Bestyrelsessuppleanter**Vivian Pihl**

Pilevej 60
4340 Tølløse
E-mail: vivian@tollose.dk
Tlf. 60 62 71 74

Agnes Saaby

Kvarmløsevej 21
4340 Tølløse
E-mail: agnes.saaby@mail.dk
Tlf. 40 19 59 66

Foreningens hjemmeside

www.tølløse.dk
webmaster: Marina Wijngaard /
Carsten Kristoffersen

**Holbæk Arkiverne /
Tølløse Lokalarkiv**

Hjortholmvej 9
4340 Tølløse
Tlf. 72 36 70 83
E-mail: tollose-arkiv@holb.dk

Arkivets åbningstider

Tirsdag kl. 13.00-17.00

Arkivleder

Inge-Lis Madsen
Nybyvej 62
4340 Tølløse
Tlf. 20 44 62 55
E-mail: ilm@holb.dk